

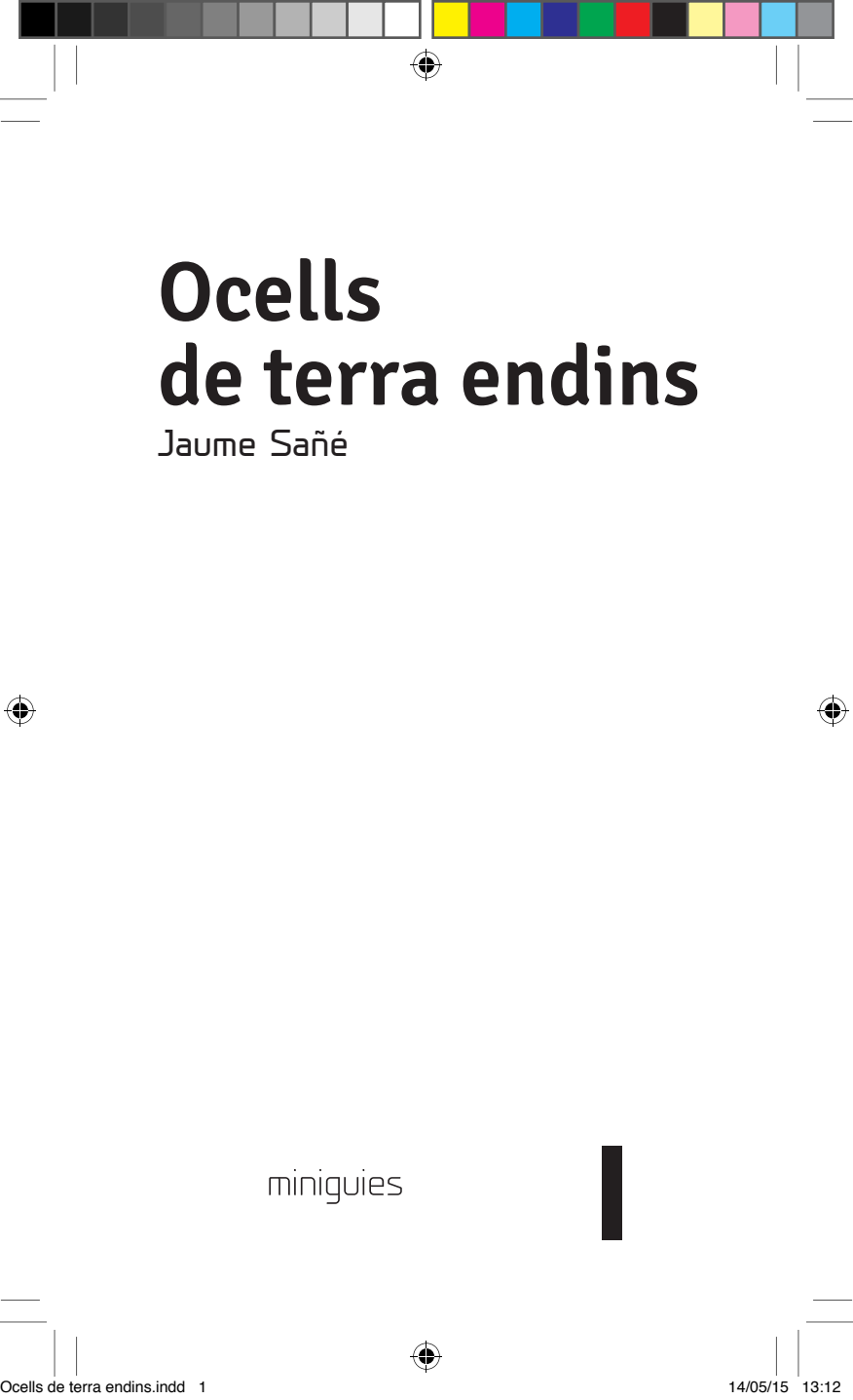
Ocells de terra endins

Jaume Sañé

miniguies **natura**

ALPINA | COSSETÀNIA

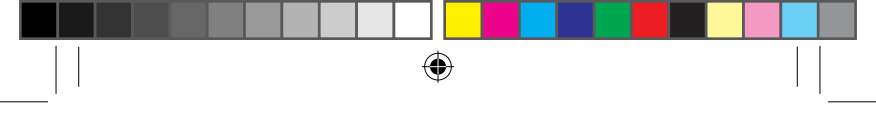

Ocells de terra endins

Jaume Sañé

miniguies

Fotografies: Jaume Sañé, excepte pàg. 47 i 51 (Ferran Arumí) i 32, 35, 39 i 48 (Jordi Bas)

Primera edició: juny del 2015

© 2015 Jaume Sañé

© de la present edició:

Editorial Alpina, SL – Princesa, 67 – 08401 Granollers
www.editorialalpina.com – info@editorialalpina.com
Tel. 93 879 50 83

9 Grup Editorial / Cossetània Edicions – Violeta, 6 – 43800 Valls
www.cossetania.com – cossetania@cossetania.com
Tel. 977 60 25 91

ISBN Alpina: 978-84-8090-599-2
ISBN Cossetània: 978-84-9034-335-7
DL T 668-2015

Impressió: Impremta Pagès

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, començant-hi la reprografia i el tractament informàtic, com també la distribució d'exemplars mitjançant lloguer i préstec, resten rigorosament prohibides sense l'autorització escrita de l'editor i estaran sotmeses a les sancions establertes per la llei.

Introducció

Hi ha algú que no sàpiga reconèixer un ocell? Sens dubte que no. Hi ha mamífers que semblen peixos, amfibis que semblen rèptils i serps que semblen cucs. Però un ocell és un ocell, això és clar, una bèstia plomada amb dues potes i un bec. Aquesta definició la compleixen les nou mil espècies d'ocells que existeixen, de les quals uns cinc-cents, més o menys, viuen al continent europeu. Aquí estem de sort. La situació geogràfica del nostre país porta la major part dels ocells europeus a visitar-nos, sigui com a espècie de pas, com a hivernant procedent del nord o com a estival procedent del sud. Això, a part de les espècies sedentàries, és clar. En fi, vivim sense saber-ho en un paradís per als ocells.

Bèsties plomades...

Les plomes són amb diferència el tret que més identifica tots els ocells, una exclusiva que ningú més no ha pogut copiar. Científicament, són modificacions de les escates d'antics rèptils prehistòrics, una producció de la pell formada per proteïnes que té una composició semblant a les ungles i els pèls. La seva funció és cobrir el cos per aïllar-lo de l'exterior i, sobretot, augmentar la superfície de les ales i la cua fins aconseguir la condició indispensable per poder volar sense esforç.

Per complir amb èxit la seva funció, les plomes tenen un disseny especial, amb un canó central que les fa alhora resistents i flexibles, guarnit a banda i banda amb tot de filaments molt prims que són les barbes. Les barbes pesen molt poc i s'enganxen entre elles amb tot de ganxos diminuts fins a formar una superfície molt lleugera però, en canvi, molt resistent.

Hi ha plomes de moltes formes i colors: les de les ales i la cua per poder volar; les plomes ornamentals; les plomes cobertores, que recobreixen i protegeixen el cos, i el plumissol, que treballa com un aïllant tèrmic.

Tots els ocells tenen molt en compte la funció de les plomes i la seva importància vital. Per això tenen glàndules especials que produeixen els greixos necessaris per al manteniment, i les potes i el bec són les eines perfectes per escampar aquest producte i mantenir en bon estat una per una totes les plomes del cos.

... amb dues potes...

Les potes dels ocells estan recobertes d'escates que creixen a partir de la mateixa pell, i també ens recorden que els ocells són descendents directes d'uns rèptils primitius. Però vet aquí que, de la mateixa manera que ha passat amb les plomes o amb el bec, l'evolució de les potes també ha produït models molt diversos en funció de les necessitats.

Per exemple, els ocells rapinyaires les tenen convertides en urpes, els dits tenen una gran potència i disposen d'ungles afilades que els permeten subjectar amb seguretat les seves preses una vegada capturades i, fins i tot, matar-les a punyalades; i els ocells terrestres com els faisans o les perdius tenen potes robustes amb ungles ferrenyes que els serveixen més que res per esgarrapar i desenterrar les cucotes i les granes, que són la base de la seva alimentació.

... i un bec

El bec dels ocells té l'origen en una modificació d'algunes escates com les que cobreixen les mandíbules de les tortugues i d'altres rèptils extingits. Consta d'una part interior òssia lligada amb el crani, recoberta d'una beina còrnia més o menys endurida anomenada ramfoteca. L'evolució ha modificat aquesta eina biològica en funció de les necessitats de cada espècie. Així, per exemple, els ocells rapinyaires tenen becs valents i corbats que els serveixen per esquarterar la carn, que poden variar des de la potència dels voltors i les àligues fins a l'especialitat del bec dels aufransys, que el tenen més delicat, fet a mida per escurar les parts més toves dels animals morts.

En general, els ocells insectívors tenen becs llargs i prims que els permeten subjectar amb facilitat les seves preses, mentre que els ocells granívors solen tenir becs més curts i gruixuts per poder obrir les llavors. Però cada espècie té les seves adaptacions particulars. El durbec té un bec tan potent que li permet, fins i tot, obrir els pinyols de les cireres, i el trencapinyes, en canvi, té les mandíbules encreuades i convertides en una eina específica per obrir les pinyes menudes dels pins de muntanya.

Per què fan niu els ocells?

L'adaptació al vol exigeix mantenir sempre el cos amb un pes mínim, i això no és gaire compatible amb l'augment de pes que necessàriament experimenta una femella prenyada. Els ocells han de treure's de sobre el pes de les seves cries com més aviat millor, i ho fan quan

encara són microscòpiques, envoltades, això sí, de tot l'aliment necessari per als primers dies i cobertes per una closca protectora i transpirable alhora. És a dir, els ocells fan ous. Amb això mantenen intacta la capacitat per al vol, però ho paguen amb una feina: els ous s'han d'escalfar fins al moment de l'eclosió i, a més, s'han de guardar en un lloc protegit i arrecerat: un niu.

Hi ha molts tipus de nius. Per començar, hi ha alguns ocells que pràcticament no en fan. Simplement ponen els ous directament a terra i confien que el mimetisme els protegeixi de l'hostilitat de l'entorn. Les perdius en són un bon exemple. Amb aquest sistema, el niu només té utilitat durant la incubació, ja que els pollets s'espavilen tan aviat com neixen i amb ben poques hores de vida ja són capaços de seguir la mare i abandonar el niu. Diem que són ocells nidífugs.

L'estratègia contrària és la dels ocells anomenats nidòfils. Els pollets neixen molt desvalguts i per això els adults construeixen nius ben treballats, capaços d'acollir els seus fills fins que són capaços de volar. Entre els nidòfils s'hi troben autèntics arquitectes capaços de construir nius molt elaborats. Els oriols són els artífexs d'una de les construccions més treballades: una tassa que penja lligada només per les vores a les branques horitzontals dels arbres. Una obra d'art superada només pels teixidors.

I el cant, per a què serveix?

La veu dels ocells té un origen particular i no té res a veure amb la capacitat d'emissió de sons dels mamífers, que utilitzen la laringe, una part del conducte respiratori situada damunt de la tràquea. Els ocells també tenen laringe, però no els serveix per a la producció de sons. Per a aquesta funció han desenvolupat la siringe, un òrgan vocal propi format per un grup de cartílags anulars entre els quals hi ha dues membranes en forma de mitja lluna que són les cordes vocals. La siringe està situada a l'extrem inferior de la tràquea, ja a l'inici dels bronquis, i per aquest motiu el bec i la llengua dels ocells tenen poca influència sobre el cant.

Alguns ocells, com els tudons i les tórtres, utilitzen el pap com a bossa de ressonància i l'inflen i el desinflen com un sac de gemecs particular. Altres, com els pinsans, repeteixen sense descans estrofes pràcticament idèntiques, i d'altres, com els rossinyols, tenen cants elaborats que necessiten cert aprenentatge.

En tots els casos, els sorolls emesos d'una manera o de l'altra tenen una funció comunicativa. Els ocells canten per dir-se coses, i cada

cant en concret és un missatge: tant pot servir per comunicar als altres veïns que un territori ja està ocupat com per advertir de la presència d'un perill immediat.

En general, els ocells que viuen a espais oberts no tenen necessitat de tenir cants gaire potents, ja que els mascles poden complementar el cant amb elaborades danses sexuals. En canvi, molts dels ocells forestals, com els picots, han desenvolupat una veu molt potent que els permet comunicar-se a distància sense tenir cap contacte visual. Tots els cants dels ocells, això sí, són molt útils per als ornitòlegs per poder identificar-los sense necessitat de veure'ls, fins al punt que un bon expert en ocells ha de ser també necessàriament un expert en cants, i saber que algunes espècies, com el gaig o l'estornell, escarneixen perfectament el cant d'altres ocells...

Com cal observar i ajudar els ocells?

Per observar ocells no cal anar disfressat especialment, però sí que és veritat que si evitem portar roba amb colors molt llampanys en sortirem beneficiats. Hi ha molts llocs on és possible fer observacions; de fet, podem dir que pràcticament arreu on hi ha una mica de natura hi ha algun ocell per observar. Ara bé, per començar és bona idea dirigir-se a llocs on els ocells estiguin una mica acostumats a la presència de gent, per exemple un parc urbà d'una ciutat o els observatoris fets expressament que tenen molts parcs naturals. Per poder identificar bé les espècies, ens caldran uns prismàtics de vuit o deu augments i una bona guia de camp, i no és mala idea fer algun dels cursos o excursions ornitològiques que organitzen les nombroses associacions naturalistes del país. Acostar-nos als nius no és gens recomanable per als principiants, pel mal potencial que hi podem causar, ja que els ocells poden abandonar el niu directament a causa de la nostra presència o, molt més fàcilment, amb la nostra activitat haurem deixat el rastre perfecte perquè els depredadors el puguin localitzar.

Per sort, l'observació dels ocells sol anar acompanyada d'un sentiment d'afecte cap als ocells mateixos i cap a la natura en general. Llavors és quan surt la pregunta "què puc fer jo?", i la resposta és ben senzilla. Respectar la natura i els ocells en particular i escampar els nostres sentiments com una doctrina ja és molt. Però, a part d'això, també hi ha petites accions concretes amb què podem ajudar els ocells, com ara posar una menjadora al nostre jardí, construir i col·locar caixes niu o tenir cura d'un ocell ferit o un pollet abandonat portant-lo a un centre de recuperació de fauna salvatge.

Milà negre

Milvus migrans

En aquest cas, el nom enganya, perquè el milà negre té el cos de color de fusta i el cap tirant a grisós. Mascle i femella són molt semblants. En vol, els milans són els que es diferencien millor de tots els altres rapinyaires, perquè tenen la cua escotada com les orenetes: les plomes dels costats són més llargues que les del mig.

Els milans són un terme mitjà entre un rapinyaire de veritat i un voltor: poden enxampar alguna bestiola menuda, però, si en troben, també aprofiten tota mena d'animals morts, des d'un peix fins a un animal domèstic. Un bon lloc per observar-los és sobrevoant els abocadors, on competeixen amb els gavians per aconseguir qualsevol cosa comestible. També aprofiten els animals atropellats a les carreteres. Són bastant sociables, i moltes vegades els veurem en grup.

Aligot comú

Buteo buteo

Hi ha exemplars foscos i altres de força clars. En vol, els coneixerem per una gran taca blanca sota cada ala. També és corrent sentir els seus crits, una mena de miol agut que repeteixen periòdicament.

L'aligot és un dels rapinyaires més freqüents i fàcils d'observar sigui planant majestuosament o parat al cim d'un pal de telèfon mirant de veure algun rosegador o una serpota per endrapar. No és cap gran caçador, tot i que és molt millor que el milà. Menja bàsicament preses petites, com ara rates, ocells joves i, fins i tot, sargantanes i insectes. Nien en arbres vells al mig del bosc, sovint aprofitant nius d'anys anteriors que arreglen una mica afegint-hi material nou. A vegades, els nius utilitzats durant molts anys arriben a fer més d'un metre de gruix.

Astor

Accipiter gentilis

L'astor és de la mida de l'aligot, però més valent i ferreny. Els joves tenen el pit de color clar, esquitxat de "llàgrimes" més fosques, però al segon any ja agafen la coloració adulta, amb el pit ple de petites barres transversals. Com sol passar en els rapinyaires, les femelles són una mica més grosses que els mascles.

L'astor és més freqüent del que sembla, gràcies al seu caràcter esquerp i bosquerol. Les seves ales amples i arrodonides i la cua llarga li permeten ser molt àgil a l'hora d'esquivar els arbres quan vola en l'espessor. Aquest fet, junt amb la seva força, li permet enxampar preses tan esmunyedisses com el gaig. També caça esquirols, merles i altres ocells i, a vegades, s'acosta a les masies per veure si enxampa algun colom i, fins i tot, s'atreveix amb les gallines. Els astors crien en arbres alts enmig del bosc. Cada parella té un territori i un parell o tres de nius que utilitzen alternativament.

Àliga daurada

Aquila chrysaetos

És l'àliga més gran del país, un ocell impressionant que arriba a fer dos metres d'envergadura i a passar dels cinc quilos de pes. És un ocell robust, amb bec i ungles potents. El color és marró fosc uniforme, però quan li toca el sol les plomes del clatell i de les vores superiors de les ales agafen uns tons daurats que li han donat el nom. Els joves tenen la base de la cua blanca, i també taques blanques sota les ales. El seu vol és planat i majestuós.

És un gran caçador (de llangardaixos a guilles petites), però una mica mandrós. Per això també pot baixar als menjadors de voltors a atipar-se amb algun animal mort. Nia en cingles, però també hi ha alguna parella que instal·la el seu niu en els arbres més grans del bosc. Els nius són plataformes de branques i fulles que engrandeixen cada any, fins al punt que hi ha nius que poden arribar a pesar una tona. Normalment només crien un poll l'any, que s'està dos mesos i mig al niu; rarament arriben a agambar-ne dos.

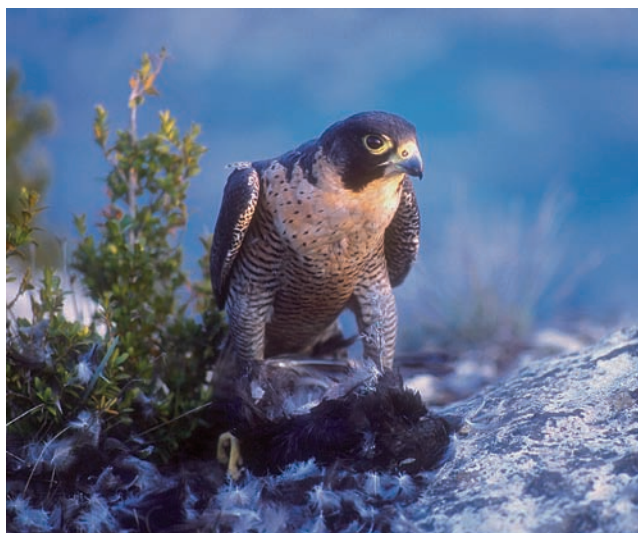

Àliga marcenca

Circaetus gallicus

La marcenca és l'àliga grossa més fàcil de veure. Arriba a fer prop de dos metres de punta a punta d'ala, i, mirada de sota mentre plana majestuosament, mostra el pit i les ales blanques, amb el cap més fosc. Quan localitza una presa, "fa l'aleta" amb molta facilitat, movent les ales enèrgicament mentre el cos queda immòbil en un punt de l'espai.

Aquesta àliga és un ocell migrador, que passa l'hivern a l'Àfrica i torna aquí al març, d'on li ve el nom de marcenca. Està especialitzada en la captura de rèptils, especialment llargardaixos i serps. Cria en arbres, i agamba sempre un poll i prou. Quan porta teca al niu, sovint ho fa amb la cua d'una serp que li surt de la boca, sense acabar-la d'empassar. Després serà feina del poll estirar la serp, mentre l'adult fa els possibles per ajudar-lo a base de cops de coll. Poc després de sortir del niu, tant el poll com els pares se'n tornaran sud enllà, cap a les sabanes africanes on passen l'hivern.

Falcó pelegrí

Falco peregrinus

El falcó és més gros que un colom, però més petit que un aligot. El reconeixem per les ales llargues i punxegudes i per l'esquena de color gris fosc tirant a blavós, per això a alguns llocs en diuen *esparver blau*. El seu crit estrident se sent de lluny i a vegades recorda més un ànec que un rapinyaire.

Els falcons són caçadors de zones obertes que han colonitzat gairebé tot el món, des de les grans planúries fins al cor de les ciutats, on els gratacels substitueixen els cingles que busquen per niar. Estan especialitzats en la caça d'ocells, que capturen al vol amb gran habilitat. Si la presa és massa grossa, simplement la punyen amb les ungles i, una vegada aterrada, s'hi llancen a sobre per rematar-la si convé i començar-se'n a atipar. Al moment de caçar, els falcons pelegrins arriben a velocitats superiors als 250 km/h, tot un rècord al món dels animals.

Índex

Noms científics

Accipiter gentilis, 9
Aegypius monachus, 15
Alectoris rufa, 19
Apus apus, 36
Aquila chrysaetos, 10
Asio otus, 28
Athene noctua, 27
Bubo bubo, 29
Buteo buteo, 8
Caprimulgus europaeus, 30
Carduelis carduelis, 57
Carduelis chloris, 56
Certhia brachydactyla, 51
Circus gallicus, 11
Columba palumbus, 22
Corvus corax, 52
Coturnix coturnix, 20
Cuculus canorus, 31
Dendrocopos major, 35
Erithacus rubecula, 43
Falco peregrinus, 12
Falco tinnunculus, 13
Fringilla coelebs, 59
Garrulus glandarius, 54
Gypaetus barbatus, 16
Gyps fulvus, 14
Hirundo rustica, 37
Lanius meridionalis, 42
Loxia curvirostra, 60
Luscinia megarhynchos, 47
Merops apiaster, 32
Milvus migrans, 7
Neophron percnopterus, 17
Oriolus oriolus, 39

Otus scops, 26
Parus caeruleus, 45
Parus major, 44
Phylloscopus collybita, 46
Pica pica, 55
Picus viridis, 34
Pyrrhocorax pyrrhocorax, 53
Pyrrhula pyrrhula, 58
Scolopax rusticola, 21
Sitta europaea, 50
Streptopelia turtur, 23
Strix aluco, 25
Sturnus vulgaris, 40
Sylvia atricapilla, 49
Tetrao urogallus, 18
Troglodytes troglodytes, 48
Turdus merula, 38
Turdus viscivorus, 41
Tyto alba, 24
Upupa epops, 33

Noms comuns

Abellerol, 32
Àliga daurada, 10
Àliga marcenca, 11
Aligot comú, 8
Astor, 9
Aufrany, 17
Becada, 21
Botxí, 42
Cadernera, 57
Cargolet, 48
Corb, 52
Cucut, 31
Duc, 29

Enganyapastors, 30
Estornell vulgar, 40
Falcot negre, 36
Falcó pelegrí, 12
Gaig, 54
Gall fer, 18
Gamarús, 25
Garsa, 55
Gralla de bec vermell, 53
Griva, 41
Guatlla, 20
Mallerenga blava, 45
Mallerenga carbonera, 44
Merla, 38
Milà negre, 7
Mosquiter comú, 46
Mussol banyut, 28
Mussol comú, 27
Òliba, 24
Oreneta vulgar, 37
Oriol, 39

Pardal comú, 61
Perdiu roja, 19
Pica-soques blau, 50
Picot garser gros, 35
Picot verd, 34
Pinsà borroner, 58
Pinsà comú, 59
Pit-roig, 43
Puput, 33
Raspinell, 51
Rossinyol, 47
Tallarol de casquet, 49
Tórtora de bosc, 23
Trencalòs, 16
Trencapinyes comú, 60
Tudó, 22
Verdum, 56
Voltor comú, 14
Voltor negre, 15
Xoriguer comú, 13
Xot, 26

